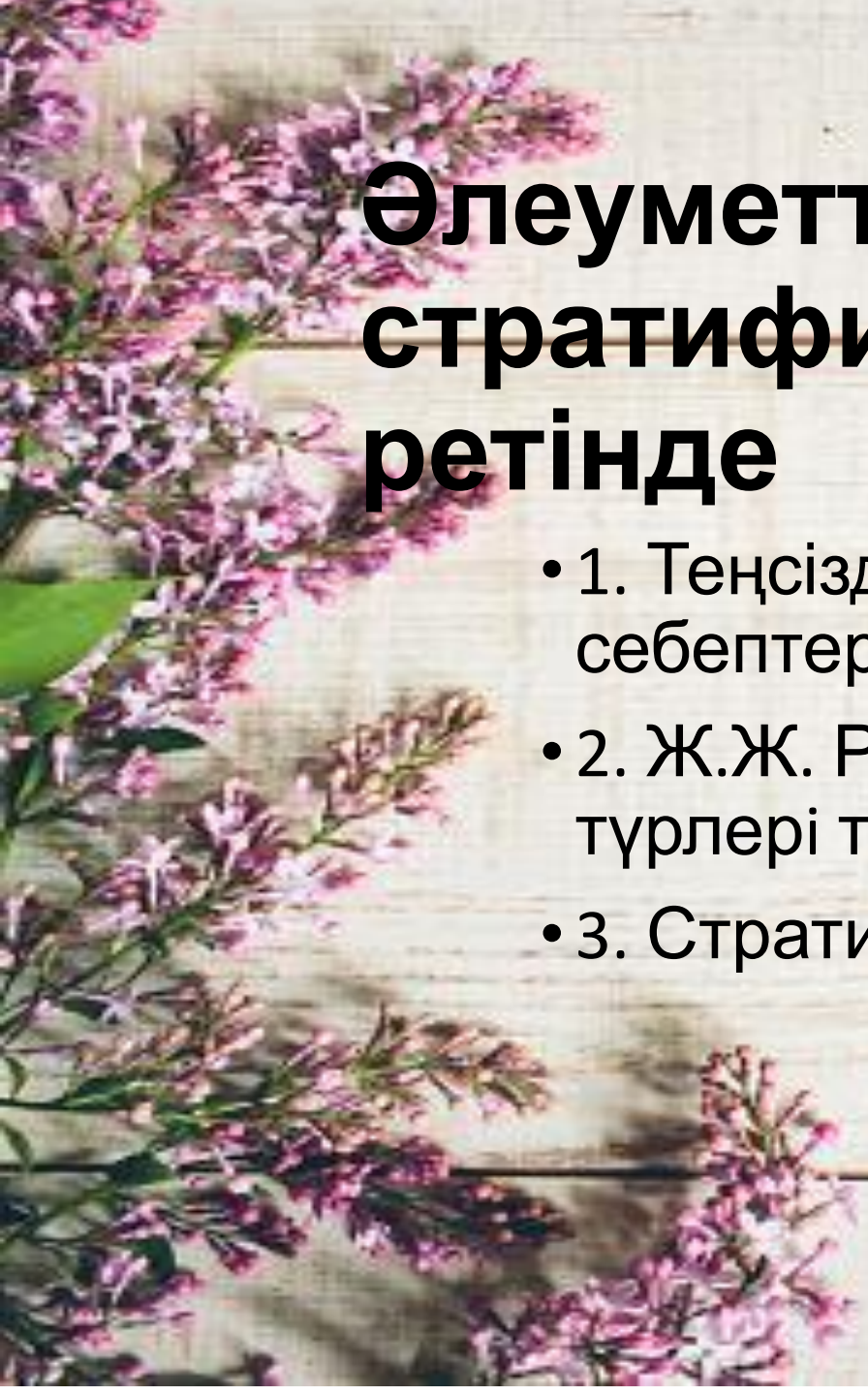

**Әлеуметтік теңсіздік
қоғамның стратификация
құрылысының негізі
ретінде**

Орындаған: Жумекенов Махмут

Әлеуметтік теңсіздік қоғамның стратификация құрылысының негізі ретінде

- 1. Теңсіздік ұғымының мәні және теңсіздіктің шығуының себептері
- 2. Ж.Ж. Руссо қоғамдағы физикалық, моральдық теңсіздік түрлері туралы
- 3. Стратификацияның тарихи типтері

Әлеуметтік стратификация - қоғамның әлеуметтік жіктелуі. Біз қоғамының әлеуметтік құрылымын сөз еткенде қоғам өзінің құрылымы жағынан бірдей емес екендігін айтып еткен едік. Қоғам адамдарының арасында теңсіздік бар. Соған байланысты олардың әлеуметтік жүйедегі алатын орындары да бірдей емес. Жекелеген индивидтер мен адам топтарының арасында әлеуметтік жіктелу бар. Оларды жіктегенде бірқатар өлшемдер басшылыққа алынады, мәселен, табыстарының көлемі, білімдерінің деңгейі, мамандықтағы мәртебесі, билікке қатынастары. Қоғам мүшелерінің арасында әлеуметтік теңсіздіктің табиғатын, себептерін, оның заңды құбылыс ретіндегі мәнін түсінуде әлеуметтік стратификация теориясының маңызы зор. «Стратта» деген геология термині жердің құрылымындағы қабаттарды анықтауға байланысты қолданылады. Ал, қоғамға байланысты біздің ана тілімізде қабаттан гөрі «жік» деген ұғымды пайдаланғанымыз жөн. Біз тарихтан қоғамның әр даму сатысына тән түрлі стратталардың болғанын білеміз

Жіктеудің үш типіне байланысты стратификациялық жүйе

Ашық

Жабық

Қоғам мүшелерінің статустары мен әлеуметтік жағдайларын өзгертулеріне мүмкіндік бар әлеуметтік құрылым ашық стратификациялық жүйе деп алады да, ал, мұндай мүмкіндік болмайтын қоғам жабық стратификациялық жүйе деп аталады

- Үндістан қоғамында орын алған касталық жүйені жатқызуға болады. «Каста» - латын тілінде castus (таза) деген мағынаны береді. Бұл жүйе 1900-шы жылға дейін сақталып келген. Үнді қоғамында қалыптасқан дәстүр бойынша қоғам мүшелері касталарға жіктелген және соған байланысты әлеуметтік статус ата-аналарынан балаларына беріліп, ол өмірлік статусқа айналып отырған.

Әлеуметтік теңсіздіктің себептері

Әлеуметтік теңсіздіктің себептері қандай?

Экономистер негізгі байлықты мүлікке тең емес қарым-қатынаста және тұтастай алғанда материалдық байлықтың таралуымен көреді. Р. Мишель (неміс социологы) сол адамдар таңдаған үкіметтік аппараттарға үлкен артықшылықтар мен өкілеттіктер берудің себебін көрді.

*Қоғам адамдарын
стратталарға жіктеудің
тарихи үш типі белгілі*

- касталар

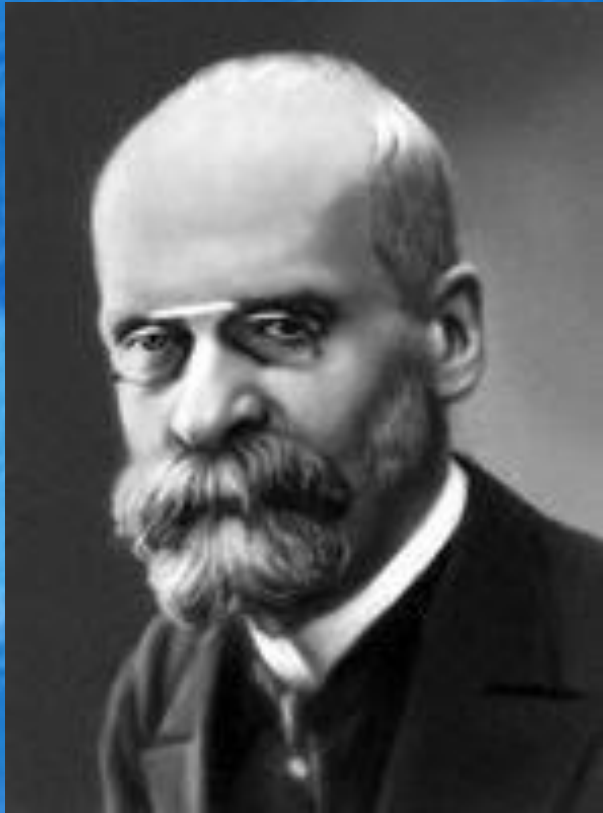
- сословиелер

- таптар

Теңсіздік ұғымының мәні және теңсіздіктің шығуының себептері

Әлеуметтік теңсіздік - бұл өткеннің қалдықтары және ұмытуға ұқсайды, бірақ қазіргі заманғы шындық - бүгінгі күні қоғамдағы бір немесе бірнеше стратификация, яғни әлеуметтік теңсіздіктен зардап шеккен адамдарға әділетсіздік сезімін тудырады.

**Француз әлеуметтанушысы Э.
Дюркхеймнің пікірінше әлеуметтік
теңсіздіктің себептері:**

- 1. Қоғамға ең жақсы пайда әкелетін адамдарды,
олардың бизнестегі ең жақсы мүмкіндіктерін
көтермелеу.*
- 2. Жалпы қоғамнан бөлетін, адамның бірегей
қасиеттері мен қабілеттері.*

Әлеуметтік теңсіздіктің түрлері

Әлеуметтік теңсіздіктің формалары әртүрлі, сондықтан бірнеше классификация бар. Физиологиялық сипаттамалары бойынша әлеуметтік теңсіздіктің түрлері:

- **жасы** - белгілі бір жас аралығындағы барлық адамдарға қолданылады, бұл жалдау кезінде байқалуы мүмкін, жастар тәжірибесі жетіспегендіктен қабылданбайды, қарт адамдар үлкен тәжірибесі бар, олардың орнына өздерінің басшыларының тұрғысынан болашағы зор;
- **әлеуметтік сексуалдық теңсіздік** - мұнда әйелдердің кемсітуі сияқты мұндай құбылыстарды қарастыруға болады, ол елдің экономикалық өміріне қатысатын жауапты лауазымдарды атқаратын бірнеше әйелдің «күйеуі үшін» рөлін атқарады;
- **әлеуметтік этникалық теңсіздік** - кіші этникалық топтар, «ақ расада» емес, ксенофобия мен нәсілшілдік сияқты құбылыстардың көбіне қысымға ұшырайды.

Әлеуметтік теңсіздіктің көрінісі

Әлеуметтік теңсіздіктің басты белгілері еңбек құбылысы сияқты құбылыста байқалады. Адамның қызметі әртүрлі және әр адамға кейбір таланттары мен дағдылары, өсу қабілеті беріледі. Әлеуметтік теңсіздік қоғам үшін дарынды және болашағы бар адамдарға артықшылықтарды қайтару ретінде көрінеді. Қоғамның стратификациясы немесе стратификация («қабаттар» деген сөзден - геологиялық қабат) - иерархиялық баспалдақтың теңестірілуі, сыныптарға бөлінуі және бұған дейін олар құлдар мен құлдар, феодалдар мен қызметшілер болған болса, онда қазіргі кезеңде ол - ---- келесіге бөлінеді:

- жоғары сыныпты;
- орта тап;
- кедей (әлеуметтік осал);
- кедейлік шегінен тыс.

Теңсіздіктің түрлері Руссо қоғамдағы барлық тік жіктемелерді екі топқа бөлді: табиғи теңсіздіктерге негізделген жіктеулер негізі саяси (мәдени) сипатқа ие жіктеулер.

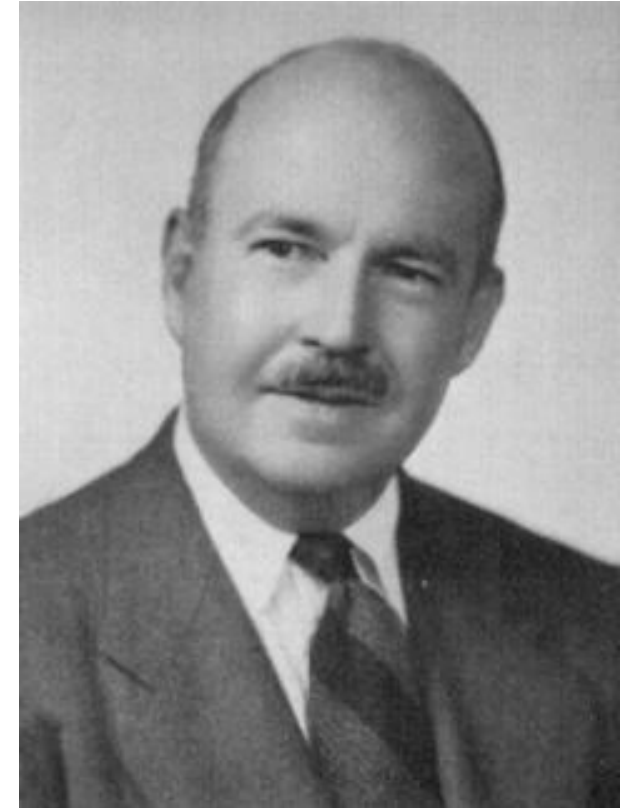
Әлеуметтік теңсіздіктің артықшылықтары мен кемшіліктері Әлеуметтік теңсіздік позитивті және негативті аспектілерге ие: Позитивті жағы бұл сыйақы теңсіздігінің адамдарды білімін кеңейтуге, ынталы жұмыс істеуге, инвестиция салуға және инновациялар енгізуге ынталандырады Негативті жағынан өнімділікке қатысы жоқ, мысалы, нәсілдік немесе гендерлік кемсітушіліктің салдары болып табылатын материалдық саралау бар

Әлеуметтік стратификация проблемасына қазіргі заманғы көзқарастың негізін Макс Вебер қалаған болатын, ол әлеуметтік құрылымды таптармен және оларды тудырушы меншік қатынастарымен қатар әлеуметтік мәртебе мен билік те маңызды орын алатын көп өлшемді жүйе ретінде қараған. М.Вебердің К.Маркстен айырмашылығы, ол экономиканы ұйымдастыруды стратификацияның негізі деп санамай, экономикалық сипаттамалардың бастапқылығы тезісінен бас тартты және “стратификацияның үш автономды өлшемдері” туралы өз ұғымын тұжырымдады.

Талкотт Парсонс “Әлеуметтік стратификация теориясына аналитикалық көзқарас” атты еңбегінде қоғам туралы функционалдық ұғымды теориялық тұрғыдан негіздей бастайды. Қоғамның стратификациялық жүйесі бір жағынан еңбек бөлінісіне және әр түрлі топтардың әлеуметтік жіктелуіне негізделген болса, екінші жағынан, қандай да бір қызметтің мәнін анықтайтын және марапаттар мен ынталандыруларды бірдей бөлмеуден пайда болатын қалыптасқан әлеуметтік теңсіздіктерді заңдастыратын қоғамдағы басым құндылықтар мен мәдени стандарттар жүйесінің іс-әрекетінің нәтижесі. Т. Парсонс өзінің әлеуметтік әрекет теориясында әлеуметтік стратификацияның әмбебап белгілерін ұсынған:

“Сапа”, яғни жеке адамға белгілі бір сипаттаманы, позицияны таңып жазу;

“Атқару”, яғни жеке адамның қызметіне басқа адамдардың қызметімен салыстыра отырып баға беру; материалдық құндылықтарға, талантқа, шеберлікке, мәдени ресурстарға және т.б. “ие болу”. Осы жерде Т.Парсонс бұл үш әмбебап объектілерді бағалаудың қоғамдағы үстемдік етуші құндылықтар үлгісіне сәйкес жүзеге асырылатындығын атап көрсеткен.

Бернард Барбер мәселені ежелгі дүниеден біздің заманымызға дейінгі тарихи тұрғыдан қарай отырып, батыс қоғамы әлеуметтік стратификациясының алты өлшемін бөліп қараған:

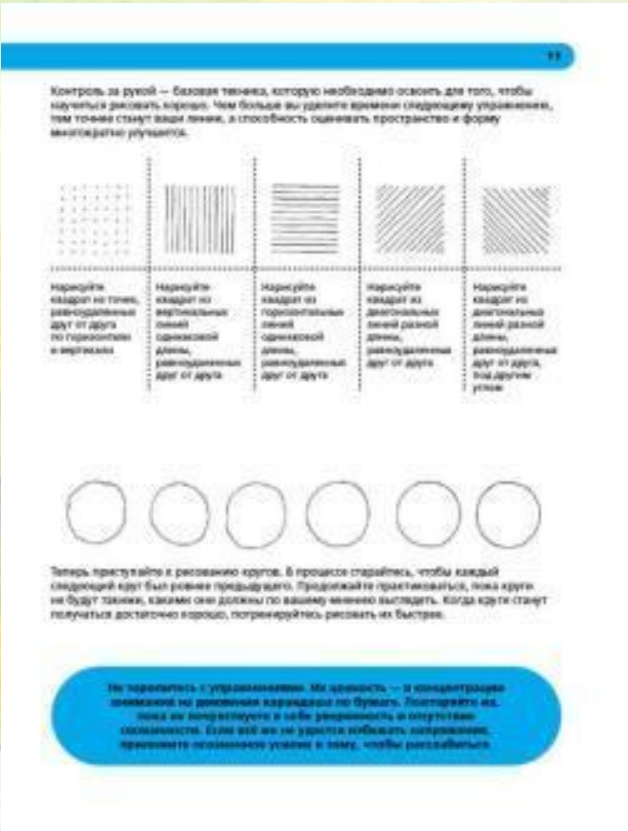
- 1. Кәсіп рөлі. Отағасы - барлық қоғамда да өзінің азды-көпті толық жұмыс уақытын арнайтын “өндіруші” рөлде қоғамға қосатын функционалдық үлесі тұрғысынан жіктеліп бағаланып келген. Осы сияқты рөлдер әрқашан олардың функционалдық үлесінің шамасы бойынша әр түрлі болады және тиісінше дифференциалды бағаланады, яғни мерейлері әр түрлі болады.**
- 2. Билік пен күш-қуат деңгейі бойынша дәрежелену. Билікті әлеуметтік жүйелерде мақсатқа жетудің заңды қабілеті деп, ал күш-қуатты оның заңсыз ұқсастығы деп анықтауға болады. Кез келген қоғамда кейбір рөлдер басқа рөлдерге қарағанда үлкен билік пен күш-қуатты қамтиды, нәтижесінде олардың құрылымдары осы өлшем бойынша стратификацияланады.**

Бернард Барбер мәселені ежелгі дүниеден біздің заманымызға дейінгі тарихи тұрғыдан қарай отырып, батыс қоғамы әлеуметтік стратификациясының алты өлшемін бөліп қараған:

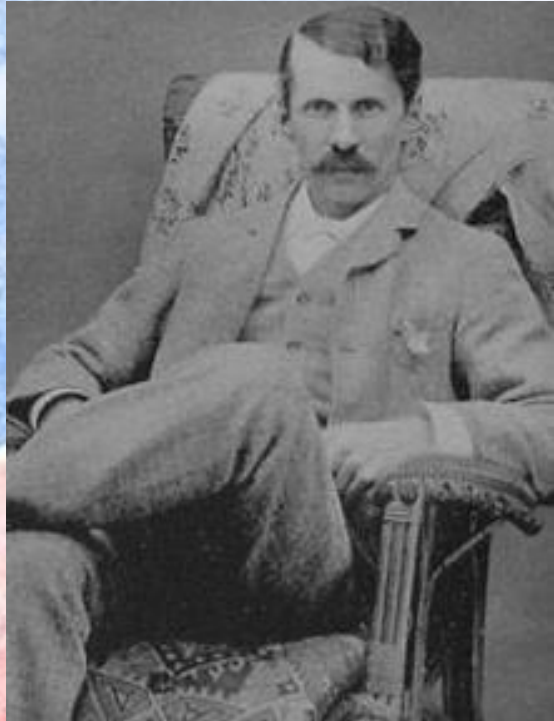
3. Кіріс немесе байлық. Қоғамдағы әр түрлі кәсіптік рөлдердің пайда табу мен байлық жинауға қабілеттері әр түрлі болады, отбасылық байланыстарға орай мұраға ие болу жолымен байлыққа ие болу мүмкіншіліктері де дәл осындай әр түрлі. Бұрын да, қазір де ақша бірқатар мобильділік процестерінде үлкен орын алады. Бұл ретте М.Вебердің ізін ала Б.Барбер мерейдің, биліктің және табыстың арасында сәйкессіздік болуы мүмкін екендігін айтады. Кейбір рөлдер (мысалы, Рим Папасы) жоғары мерей мен билікке ие, ал табысы - төмен. Немесе, керісінше, әлеуметтік мерейі онша жоғары емес. Бұл орайда табыс әрқашан да одан әрі дамудың және ақшамен жоғары бағаланатын рөлдерге қол жеткізу (мысалы, білімді, атақты сатып алу, неғұрлым жоғары саналатын әлеуметтік топтың өкіліне үйлену және т.б.) құралы болған.

4. Білім беру немесе білім алу. Адамдардың қоғамда оқу-білімге және білім алуға әрқашан қолдары бірдей жете бермейді, мұның олардың өздеріне туғаннан берілген әр түрлі рөлдерін атқаруы үшін ғана емес, бір рөлден екінші рөлге өту мүмкіншілігі үшін де маңызы зор.

5. Діни немесе салттық тазалық. Қандай да бір қоғамдағы функционалдық маңызды діни идеялар категориясына адамдар азды-көпті дәрежеде жоғары бағаланатын діни немесе салттық тазалыққа ие болуы мүмкін

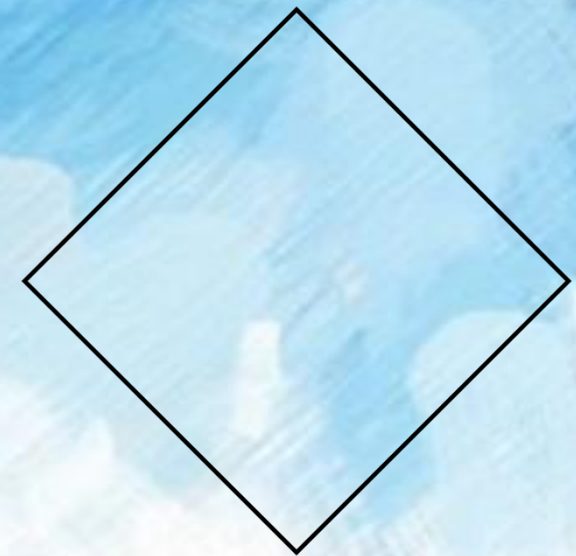
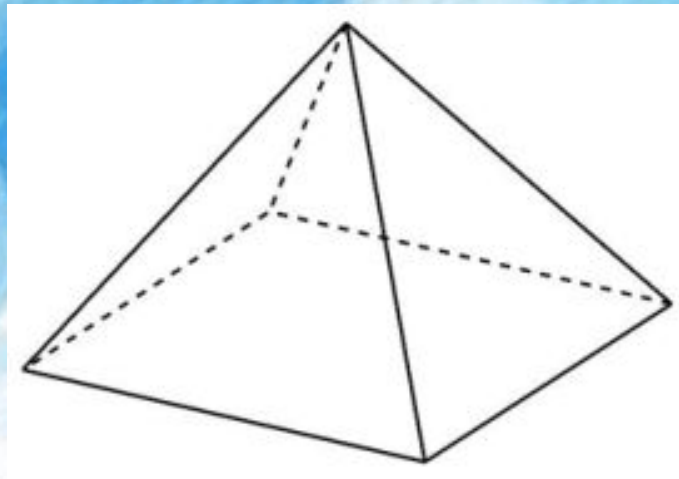

Б.Барбер жоғарыда аталған алты өлшем түріндегі мағынасында өзіндік стратифициялық құрылымның тәуелсіз өлшемі емес қоғамда үстемдік ететін мобильділікке қатысты институцияланған нормалар берілген қоғамда жасалатын мобильділіктің көлемі мен дәрежесіне едәуір ықпал етеді деп есептейді.

Б.Барбер теориясы әлеуметтік стратификацияны геометриялық фигуралар терминімен сипаттайды, бұл әлеуметтік мобильділіктің өтіп жатқан процестерін көзге елестетуге және әлеуметтік стратификацияның қазіргі заманғы батыстық жүйесін түсінікті баяндауға мүмкіндік береді.

Иерархия факторын қарастырғанда стратификациялық рангтерді бөлген кезде пайда болатын негізгі екі фигура Б.Барбердің ойынша пирамида мен ромб болып табылады. Бұл екі фигура әрқашан төбесіне жақын рангтерді иеленетін азшылықтың - “элита” немесе “элиталар жиынтығы” болатынын көрсетеді, бұл төбені Б.Барбер осылай атайды. Пирамидалық фигурада, сонымен қатар, салыстырмалы түрде аз адамдар орта ранкте, бұқара халық төменгі дәрежеде болады. Бұған керісінше ромб тәріздес фигура адамдардың төменгі дәрежеге қарағанда орта дәрежеде бірдей мөлшерде көп шоғырлануымен сипатталады, әйтсе де төменгі дәрежеде фигураның үшкірлігін жасау үшін едәуір адамдар қалып қояды.

Әлеуметтік қауымдастық - салыстырмалы тұтастығымен ерекшеленетін және әлеуметтік іс-әрекеттің дербес субъектісі болып табылатын өмірде бар, эмпирикалық белгіленетін жеке адамдардың жиынтығы. Әлеуметтік қауымдастықтарды зерделегенде бірқатар сәттерді ескерген жөн:

Үшіншіден, әлеуметтік қауымдастықтар әлеуметтік қарым-қатынастар объектілері болып табылады. Бұл олардың өз дамуының және өзін-өзі ұсынуының көзі болып табылатынын білдіреді. Әлеуметтік қауымдастықтың қалыптасуы және қызмет атқаруы әлеуметтік байланыстар, әлеуметтік іс-әрекеттер мен қатынастар негізінде жүреді.

Біріншіден, әлеуметтік қауымдастықтар галымдар жіктен бөлетін ойша құрылған абстракциялар емес. Олардың өмір сүруін эмпирикалық тіркеуге және тексеруге болады.

Екіншіден, әлеуметтік қауымдастықтар - жеке адамдардың, әлеуметтік топтардың немесе өзге де әлеуметтік құралымдардың жиыны емес, тұтас жүйелік сипаттамалары бар тұтастық.

*Назарларыңызға
рақмет!*